

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 31ΗΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1974

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.— **Ἀπὸ τῆς ἀφθονίας εἰς τὴν σπάνιν ***. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γρηγ. Κασσιμάτη.

Τὸ ἐκκρεμὲς τῆς ἱστορίας ἔχει ἐντελῶς ἐξαρθρωθῆ. Εἶναι τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς βαθείας μεταβολῆς τῆς συγκροτήσεως τῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν τοῦ συγχρόνου κόσμου.

Καὶ πάντοτε μὲν ἡ συνεχὴς μεταβολὴ ὑπῆρξεν ὁ ἀδυσώπητος νόμος τῆς ζωῆς. Ὑπὸ οἰονδήποτε φιλοσοφικὸν κάλυμμα καὶ ἂν ἐκρύπτετο ἡ διάθεσις τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἀπλούστευσιν τῶν φαινομένων καὶ ἡ ροπὴ τοῦ στοχαζομένου ἀνθρώπου πρὸς τὴν ὑποταγὴν τῶν πραγμάτων εἰς τὰς ἀνακαλύψεις ἢ καὶ τὰς φαντασιώσεις τῶν νόμων ποὺ ἐνόμιζεν ὅτι ἀπεκάλυπτεν, ἡ συνεχὴς μεταβολὴ ἦτο δυσπαρακολούθητος διὰ τὸ πνεῦμα. Ἡ πραγματικότης προέτρεχε πάντοτε τῆς φαντασίας, τῆς ὁποίας τὰ ὄρια περιορίζοντο ἀπὸ τὴν διάθεσιν εὐρέσεως μιᾶς κάποιας, ἄλλης ἐκάστοτε, συνθέσεως τῶν ἐγγενῶν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἀντινομιῶν. Πολὺ περισσότερον, ἡρεῖπνε τὴν πεποίθησιν ἐκείνων ποὺ ἐπίστευαν καὶ πιστεύουν καὶ σήμερον ὅτι ἡ κατάστασις καὶ τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας καθηλώθησαν ἐσαεὶ. Τὸ δοκίμιον τοῦ Ἑράστου τοῦ 1526 *De Civilitate Morum Puerilium*, ἓνα εἶδος ὁδηγοῦ καλῆς συμπεριφορᾶς τῶν νέων, προεκάλει τὸν γέλωτα ἤδη ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος. Οὐδέποτε ἐλέχθη φράσις ἀποκαλυπτικώτερα τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητα ἀπὸ τὸ δόγμα τοῦ Ἡρακλείτου «τὰ πάντα ρεῖ». Δόγμα αὐτόνομον, ἔκκρηξις ταπεινότητος ἔναντι τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὸ ὅποῖον οἱ μεταγενέστεροι, ἴσως καὶ τοῦ

* GRÉGOIRE CASSIMATIS, *De l'abondance à la penurie*.

Ἡρακλείτου συνεργοῦντος ἀπὸ κεκτημένην φορὰν πρὸς ἀναζήτησιν διεξόδου, προσεπάθησαν νὰ κατοχυρώσουν ὡς ἀφετηρίαν πολιτικοκοινωνικῶν δοξασιῶν, ποὺ αὐτόθροα ἐξεπήδησαν ἀπὸ τὴν ἰωνικὴν κοινωνίαν τοῦ 6ου καὶ περισσότερου τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος.

Ὅμως, ἂν αὐτὴ ἦτο πάντοτε ἡ εἰκὼν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὑπῆρχον τὰ ὅρια τῆς κινήσεως τοῦ ἐκκρεμοῦς. Βέβαια ἡ κίνησις αὐτὴ διεπιστώνετο ἐκ τῶν ὑστέρων. Καὶ τότε ἔβλεπον οἱ μεταγενέστεροι ὅτι, ἢ ὑπῆρχον ὅρια εἰς τὰ ἀκραῖα σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔφθανε ἡ κίνησις, ὅποτε ἡ ἐπ' ἀνοδοῦ ὠφέλει τὴν μεσότητα, ἢ τὰ ὅρια αὐτὰ διεσπῶντο, ὁ μηχανισμὸς κατεστρέφετο καὶ συνέβαινε ὅτι καὶ εἰς τὸν παρασυρόμενον εἰς τὴν κίνησιν τῆς αἰώρας, πέραν τοῦ ὁρίου ποὺ ἐπιτρέπεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς ἰσορροπίας, ποὺ εὐρίσκει εἰς τὸ τέλος τὸν θάνατον. Τὸ συνήθως ὅμως συμβαῖνον εἶναι ὅτι τὰ ὅρια αὐτὰ μετατίθενται εἰς σημεῖα θεωρούμενα μέχρι χθὲς ἀδύνατα ἄνευ ὀριστικῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ δὲν ὑπερβαίνουν τὸ φράγμα τῆς καταστροφῆς. Τότε ὑπάρχει ἐξάρθρωσις τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἐκκρεμοῦς τῆς ἱστορίας. Καὶ αὐτὴν διαπιστώνομεν σήμερον.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει μνήμην. Ἄν εἶχε, θὰ ἐνεθυμεῖτο ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀντιμετώπισεως τῆς σπάνεως τῶν πραγμάτων. Ὅταν τὰ ἀγαθὰ ὑπῆρχον ἐν ἀφθονίᾳ καὶ αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς κυριότητος, ποὺ πηγάζει ἐν τούτοις ἀπὸ ἐνστικτώδεις παρορμήσεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν εἶχε τὴν κυριωτέραν σημασίαν ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀγαθὰ. Εἰς τὸ ἀρχικὸν Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ἡ ἔννοια τῆς ἐξουσιάσεως εἶχε πολὺ ἀπλοῦν καὶ ὁμοιογενῆ χαρακτῆρα. Ἡ patria potestas, ἡ manus, ἡ dominica potestas προετιμῶντο τοῦ domini, ἢ τοῦ partimonii, δηλαδὴ τῆς ἰδιοκτησίας ποὺ εἶχε καὶ αὐτὴ τὸν ἴδιον φιλοσοφικὸν χαρακτῆρα, τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἀγαθὰ ὅμως εὐρίσκοντο ἐν ἀφθονίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὰς περιορισμένας ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, διότι καὶ ἡ ἀφθονία καὶ ἡ σπάνις εἶναι ἔννοιαί σχετικαί, ἐνῶ οἱ δοῦλοι, τὰ τέκνα καὶ αἱ σύζυγοι εἶχον πολὺ μεγαλύτεραν σημασίαν καὶ οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν. Ἡ ἔννοια τῆς συμβάσεως ἦτο σχεδὸν ἀνύπαρκτος ἀναλυομένη εἰς δύο πράξεις τυπολατρικῆς ἐκδηλώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐμφανιζομένης διὰ τῆς δωρεᾶς, ἢ ὁποῖα προηγῆθη τῆς συμβάσεως. Εἴμεθα ὅλοι — καὶ πρῶτος, περιέργως, ὁ Κάντ — θύματα τῆς νομικῆς κατασκευῆς τοῦ κεντροευρωπαϊκοῦ μεσαιῶνος, ποὺ ἀνεχώνευσεν ὀριστικῶς μὲ ὑλιστικὰ κριτήρια τὰς ἐξελίξεις τῆς ὑστέρας ρωμαϊκῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς νομικῆς δημιουργίας, ὅταν τονίζωμεν τὴν παντοδυναμίαν τῆς συμβά-

σεως ἢ, ὅπως τὴν ὠνόμασαν μετὰ τὸν Ναπολεόντειον Κώδικα, τὴν αὐτονομίαν τῆς βουλῆσεως ὡς νομικὸν θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ μας, τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ θεοποιούντος τὸ ἄτομον. Ἦδη πρὸ 120 ἔτων ὁ Πέτρος Βραΐλας Ἀρμένης ἔλεγεν ὅτι «ὁ μεσαίων, ἐνῶ δὲν εἶναι πλέον ἡ ἀρχαιότης, δὲν εἶναι εἰσέτι ὁ νέος κόσμος. Διέρχεται δι' αὐτοῦ τὸ μέγα λείψανον τῆς ἀρχαιότητος, τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Ἀλλ' ὡς ὑπόγειον ὕδωρ τὸ ὁποῖον, ἀόρατον εἰς τὸν διαβάτην, ἀναβλύζει ἔπειτα ἀπροσδοκῆτως μακρὰν τῆς πηγῆς του, ἐν μέσῳ ἄλλων λειμώνων, οὕτω καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰώνων, καθ' οὓς οὐδέποτε ἐξέλιπεν ὁλοκλήρως, ἀναβλύζει ἐν μέσῳ νέων κοινωνιῶν, τὰς ὁποίας ἀρδεύει μὲ τὰ ζωογόνα νάματα τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης». Ἀλλ' ὅπως ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ δικαιοσύνη ἔχουν τὰς ρίζας των, ὡς ἐπανειλημμένως ἐξωγράφισεν ὁ σεβαστός μου συνάδελφος κ. Μαριδάκης, εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἔτσι καὶ ἡ ἔννοια τῆς συμβάσεως ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν ὑπόγειον διάβασιν τοῦ νάματος διὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ρωμαϊκῆς καὶ βυζαντινῆς κοινωνικῆς ἐπεξεργασίας εἰς πλαίσια διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν ἀφετηρίαν.

Ἡ χρηματιστικὴ οἰκονομία ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς αὐξήσεως τῶν ἀναγκῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργει ἡ συνθετωτέρα κοινωνικὴ ζωὴ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς σπάνεως τῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς περιουσίας — καλύτερον νὰ λέγωμεν περιουσίας καὶ ὄχι ἰδιοκτησίας — καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Συνέπεια ἦτο ἡ δημιουργία τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος, τὸ ὁποῖον εἶδε καὶ ὁ Πλάτων λέγων ὅτι διὰ τῆς ἐξουσιάζσεως τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνίσου κατανομῆς τῆς ἐπ' αὐτῶν κυριότητος ἐθεμελιώθη ἡ ἀδικία, ἀλλὰ καὶ ὁ Adam Smith καὶ ὁ Rousseau καὶ ἐμμέσως, μέσα εἰς τὸ πλέγμα τῆς διακρίσεως μεταξὺ φυσικῆς καὶ νομικῆς ἐξουσιάζσεως, καὶ ὁ Kant, εἰς τὴν *Metaphysik der Sitten* καὶ ἄλλοι πολλοί, κινούμενοι εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν καὶ ὄχι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πολιτικῆς, ὄχι δηλαδὴ μὲ τὴν προοπτικὴν τῆς διορθώσεως τῶν κακῶς κειμένων.

Καὶ τὸ μὲν κοινωνικὸν ζήτημα εἶναι αἰώνιον. Καὶ παρέμεινεν ὑπὸ ἄλλας μορφάς καὶ εἰς τὸν σοσιαλιστικὸν κόσμον καὶ θὰ ἐπιζήσῃ ὅλων τῶν πιθανῶν ἀνατροπῶν καὶ ἀναστατώσεων ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν. Τὸ μόνον ποὺ ἡμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν οἱ ἄνθρωποι εἶναι νὰ ἀπαμβλύνουν τὴν ὀξύτητά του εἴτε περιορίζοντες τὴν πλευρὰν τῶν ἐχόντων εἴτε ἐνισχύοντες τὴν πλευρὰν τῶν μὴ ἐχόντων ἢ τῶν ἐχόντων ὀλιγώτερα. Γνωστὴ εἶναι ἡ ὁρολογία. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀμιλοῦμεν πλέον μὲ τὴν μαρξιακὴν διατύπωσιν περὶ

ἀστών καὶ προλεταρίων. Ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ Haves καὶ Have-nots ἢ βραδύτερον περὶ Haves καὶ Havesmore.

Τὸ ἐπιθυμητόν, ἢ μᾶλλον τὸ μόνον δυνατόν, τοῦτο ἐπίτευγμα προϋποθέτει τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν. Αὕτῃ ἡ ἀφθονία ὁδηγεῖ εἰς ριζικὴν μεταβολὴν τῆς κοινωνικῆς διαρθρώσεως. Καὶ ἡ μεταβολὴ ἔχει τὰ πολλά, πάρα πολλὰ καλὰ τῆς, ἔχει ὅμως καὶ μερικὰ φοβερὰ κακά. Τὸ θέμα εἶναι, ἂν ἡ ἀφθονία περιορισθῇ καὶ φθάσωμεν πάλιν εἰς τὴν σπάνιν, π ὥ ς θ ἂ ἐ π ι τ ὺ χ ω μ ε ν νὰ μὴ παραμείνουν ὡς κατὰλοιπα τῶν παλαιῶν χρόνων μόνον τὰ μειονεκτήματα τῆς κοινωνίας τῆς ἀφθονίας ἐξαφανιζομένων τῶν πλεονεκτημάτων τῆς!

Φυσικά, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ σπάνεως, δὲν φανταζόμεθα ἐπ'ἀνόδον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀφετηρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως. Ἡ σπάνις θὰ εἶναι, ἐλπίζομεν, σχετική. Δ ἐ ν θ ἂ ε ἴ ν α ι ἀ φ θ ο ν ί α. Καὶ θὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἡμποροῦν νὰ λειτουργήσουν οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι, δηλαδὴ ὅ,τι ἐσυνηθίσαμεν νὰ ἀποκαλοῦμεν νόμους, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ δημιουργηθῇ μία νέα ἰσορροπία, χωρὶς νὰ περάσωμεν ἀπὸ βαθεῖαν κρίσιν, ὅπως ἐκεῖναι τὰς ὁποίας ἐγνώρισε παλαιότερον καὶ ὁ σύγχρονος ἀκόμη κόσμος π.χ. τὸ 1929, τὴν ὁποίαν οἱ σημερινοὶ μηχανισμοὶ ἐλπίζω — μόνον ἐλπίζω — ὅτι ἐπιτρέπουν νὰ ἀποφύγωμεν, τὴν ὁποίαν ὅμως, τυχὸν ἐπερχομένην, φοβοῦμαι ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ δαμάσωμεν χωρὶς ριζικὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτιστικὰς ἀνακατατάξεις.

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς κοινωνίας τῆς ἀφθονίας εἶναι πολλά. Τὸ κυριώτερον εἶναι ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ἰσότητα εἰς ὑψηλὸν βιοτικὸν ἐπίπεδον ἐντὸς ἐνὸς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἀνθρωπίνου ὁρίου ζωῆς. Ζυγίζω τὰς λέξεις, διότι δὲν θέλω νὰ θεωρηθῇ ὅτι πιστεύω εἰς τὴν δυνατότητα τῆς πλήρους ἰσότητος. Καὶ τοῦτο κυρίως διότι δὲν ὑπάρχει ἡ δύναμις τῆς συμπίεσεως τῆς δυνατότητος τῶν ἐχόντων νὰ αὐξάνουν τὸ βιοτικὸν τῶν ἐπίπεδον εἰς σκανδαλωδῶς ἀνώτερον τοῦ εὐπρεποῦς σημείου. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνη, τοῦλάχιστον ὑπὸ καθεστὼς ἐλευθερίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι φυσικὸν — καὶ περιττὰ εἶναι αἱ φαντασιώσεις — νὰ μὴν ἡμποροῦν νὰ ἐπιβληθοῦν περιορισμοὶ εἰς τοὺς ἔχοντας. Τοιούτους περιορισμοὺς μόνον ἡ ἀνάγκη ἡμπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ, ὁδηγοῦσα ὅμως εἰς συντριβὴν καὶ τῶν ἐχόντων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων. Ἡ ἀνάγκη αὕτῃ ἡμπορεῖ νὰ λέγεται κάποτε «σπάνις», συνήθως ὅμως λέγεται κάπως ἄλλοιως. Λέγεται βίαια. Ἀλλὰ τῆς βίας ἡ ἐπίδρασις εἶναι βραχυχρόνιος. Ἡ λέγεται κατὰστροφί. Διὰ τοῦτο καλύτερον εἶναι, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ ἰσότητος, νὰ σκεπτόμεθα τὴν ἰσότητα πρὸς τὰ ἄνω, ἢ ὁποία ὅμως ἔχει ἐξ αὐτῆς ὠρισμένα ὅρια εὐπρεπείας, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ στέρξουν ἐκάστοτε οἱ ἔχοντες, διὰ νὰ μὴ καταλήξουν εἰς τὴν

ισότητα πρὸς τὰ κάτω, τὴν ὁποίαν οἱ ἴδιοι θὰ χαρακτηρίζουν ἔπειτα ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν.

Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς ἀφθονίας εἶναι μέγα. Καὶ ἐπιτρέπει ὅχι μόνον τὴν ὕψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ψυχολογίας τῶν πολλῶν ὅτι ἔχουν καὶ αὐτοὶ δικαιώματα εἰς τὴν ζωὴν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῶν ἐχόντων δημιουργεῖ εὐρύτατον καὶ ἀνεδαφικὸν φάσμα εἰς τὴν ἔκτασιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν τῶν πολλῶν καὶ πλησιάζει ἔτσι τὰ μειονεκτήματα τοῦ συστήματος. Ὁ βλέπων τὰ αὐτοκίνητα πρὸς κυκλοφοροῦν καὶ τοὺς ιδιοκτήτας των πολλὰ ἤμπορεῖ νὰ σκεφθῇ.

Καὶ εἶναι τὰ μειονεκτήματα, ἀλλοίμονον! καὶ αὐτὰ περισσότερα τοῦ ἐνός. Εἶναι πρῶτον καὶ κυριώτερον ἡ κάμψις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Συνέπεια καὶ αὐτὴ τῆς ἀλογίστου ἐπιδιώξεως τοῦ κέρδους ἢ τῆς ἐπιδείξεως, πρὸς εἶναι καὶ αὐτὴ μία ὑποτιθεμένη μορφή ἡθικοῦ κέρδους. Θῦμα αὐτῆς τῆς ροπῆς εἶναι πρὶν ἅπ' ὅλα ἡ φύσις. Ὡμίλησα διὰ μακρῶν πρὸς τριετίας περίπου ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας διὰ τὸν «ἄνθρωπον καὶ τὸ περιβάλλον του». Ἐκτοτε αἱ βιομηχαναί αἱ καταστρέφουσιν τὸ περιβάλλον καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν, ἀλλὰ καὶ τὴν βιόσφαιραν καὶ τὴν κοινωνιόσφαιραν ἐπολλαπλασιάσθησαν. Ἡ πολιτεία προβαίνουσα ἐνίοτε εἰς σπασμωδικὰς ἐνεργείας προστασίας, φοβοῦμαι τῆς ιδιοκτησίας ἢ καὶ ἄλλων σχεδίων καὶ ὅχι τοῦ περιβάλλοντος, λησμονεῖ ὅτι τὸ ἔγκλημα τῆς παραχωρήσεως τῆς σχετικῆς ἀδείας τὸ διέπραξε ἡ ἰδίᾳ καὶ ὅτι ἡ θεαματικὴ ἀνάκλησις της ἠμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀποζημιώσεις πρὸς πληρωθῶν ἀπὸ τὸ σύνολον, χωρὶς καὶ νὰ προστατευθῇ τελικῶς τὸ περιβάλλον.

Καὶ ὅμως, ὅποιος διέρχεται ἀπὸ τὰς ἐπιμάχους περιοχάς, διαπιστώνει ὅτι ἔγιναν μὲν πολλὰ καταστροφαί, διὰ τὰς ὁποίας μόνη ὁδὸς ὅχι διορθώσεως ἀλλὰ βελτιώσεως εἶναι ἡ ἐπιβολὴ μεθόδων ἐξυγιάνσεως τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν ὑδάτων ἀπὸ τὰς ἰδίας τὰς μολυνούσας βιομηχανίας — καὶ ὑπάρχουν τοιαῦται μέθοδοι φάινεται — ὑφίστανται ὅμως καὶ ζῶναι εὐρείας ἐκτάσεως πρὸς δὲν φαίνονται μολυσμένα. Ἐκεῖ ἐνδείκνυται ἡ ἀποφυγὴ ἰδρύσεως νέων βιομηχανιῶν, τοῦλάχιστον ἄνευ αὐστηρῶν — καὶ τηρουμένων — ὅρων ἐξασφαλίσεως τῆς ἀποτροπῆς τῆς μολύνσεως, καὶ τοῦτο μόνον ὅταν τὸ κοινὸν καὶ ὅχι τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον τὸ ἐπιβάλλει. Δυστυχῶς μόνον τὴν ὀρθὴν λύσιν δὲν ἐσκέφθημεν, ἢ μάλλον δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἐπιβάλλωμεν. Ἐκείνην πρὸς προέτειναν ὅλοι οἱ ἀρμόδιοι τῆς γῆς. Τὴν ἀποσυγκέντρωσιν τῶν βιομηχανιῶν! Διὰ γνωστοὺς εἰς ὅλους μας λόγους!

Ταῦτα δὲ συμβαίνουν βοηθήσεως τῆς τεχνικῆς προόδου, ὅχι διότι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, ἀλλὰ διότι εἰς αὐτὴν ἐπικάθεται συχνὰ ἡ ὑποανάπτυκτος ἀντίλη-

πισ ότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀμελητέα ὑπόθεσις καὶ μόνη ἐνδιαφέρουσα ἐπιδιώξις εἶναι τὸ κέρδος. Καὶ ὅμως καὶ ὁ Πλάτων διὰ τοῦ Κέβητος ἔλεγεν ὅτι *«ἴσως ἐν τις καὶ ἐν ὑμῖν παῖς»* καὶ οἱ νεοπλατωνικοί, ἰδίως ὁ Σιμπλίκιος, ἐκ τῶν τελευταίων καθηγητῶν τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας, προσπαθῶν νὰ συνθέσῃ τὰς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐτόνιζεν ὅτι *«παιδεία ἐστὶν κυρίως ἡ τοῦ ἐν ἡμῖν παιδὸς ὑπὸ τοῦ ἐν ἡμῖν παιδαγωγοῦ ἐπανόρθωσις. Καὶ παῖς μὲν ἡ ἐν ἡμῖν ἀλογία, τὸ μὲν ὠφέλιμον μὴ ὁρῶσα, πρὸς δὲ τὸ ἡδὺ τεταμένη μόνον ὥσπερ οἱ παῖδες, παιδαγωγὸς δὲ ὁ λόγος, ρυθμίζων ἀεὶ καὶ μετρῶν τὰς ἀλόγους ἐν ἡμῖν ὀρέξεις καὶ πρὸς τὸ ὠφέλιμον ἀπευθύνων αὐτάς»*. Καὶ εἶναι παῖς ἡ τεχνικὴ ὅχι εἰς τὴν σύλληψιν, περὶ τῆς ὁποίας ἔχω καὶ ἄλλοτε πολλὰκις εἶπει ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸ αἰώνιον ρομαντικὸν στοιχεῖον ποὺ ὑπάρχει εἰς κάθε πολιτισμὸν δίπλα εἰς τὸ κλασσικὸν στοιχεῖον, ἀλλ' ἡ ἀλόγιστος καὶ αὐτοκαθβδαλος ἐφαρμογὴ τῆς. Καὶ ὅμως ἡ τεχνικὴ πρόοδος δὲν ἱκανοποίησεν ἀκόμη — ἃς εἰπώμεν «ἀκόμη», σὰν δεῖγμα ἐλπίδος — τὴν εὐχὴν τοῦ Bergson νὰ ἐπιτρέψῃ διὰ τῆς ἰδίας τῆς διαδικασίας νὰ ὑψωθῇ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἡ ἰδία ἐλύγισε πρὸς τὴν γῆν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀτενίσῃ τὸν οὐρανόν, δυναμώνοντας τὴν σημασίαν τῆς ψυχῆς του! Αὕτῃ εἶναι ὁ παῖς ἐν ἡμῖν τοῦ Κέβητος καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σιμπλικίου καὶ αὐτὸν πρέπει νὰ δαμάσῃ ὁ ἐν ἡμῖν παιδαγωγός. Οὗτος ὅμως οἰστρογηλατεῖται ἀπὸ ἄλλας σκέψεις...

Τὸ δ ε ύ τ ε ρ ο ν μειονέκτημα τῆς ἀφθονίας εἶναι ὅτι κατέληξε νὰ ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτὸν τῆς. Ἀκούομεν συνήθως — καὶ μᾶλλον κα θ η μ ε ρ ι ν ῶ ς παρὰ συνήθως — τὸν ὕμνον τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς ταύτῃ συμπαρομαρτούσης ἐλευθέρας οἰκονομίας. Καὶ δὲν γνωρίζομεν βέβαια ἂν ὑπάρχῃ κοινωνία ποὺ νὰ ἰσχύῃ ἀμειγρῶς τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρας οἰκονομίας. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ἡ ἐλευθέρη οἰκονομία στηρίζεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ συναγωνισμοῦ. Ὁ συναγωνισμὸς εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ μηχανισμοῦ ἰσορροπίας μεταξὺ τιμῶν καὶ ἀφθονίας. Ἀφ' οὔτου ὅμως ἡ ἀφθονία συνεδυσάσθῃ μὲ τὴν κοινωνικὴν ὑποβάθρωσιν τῆς ἀναζητήσεως τῆς καταναλώσεως, ἐπετάθῃ ἡ προσπάθεια τῆς συμπίεσεως τοῦ κόστους μὲ τὴν δημιουργίαν γιγαντιαίων ἐπιχειρήσεων καὶ ἄλλοτε μὲν, παλαιότερον διεθνῶν, ἤδη δὲ ὅχι μόνον πολυεθνικῶν ἀλλὰ καὶ ὑ π ε ρ ε θ ν ι κ ῶ ν — ἄλλοτε θὰ ἐρμηνεύσω τοὺς ὅρους τοὺς ὁποίους διαφοροποιῶ ἐπίτηδες —, ἡ ἔννοια τοῦ συναγωνισμοῦ ἀπισχνάνθη εἰς τὴν πρᾶξιν, διότι ὅσον ἀνέρχεται τὸ ἐπίπεδον τῆς σφαίρας του, τόσον καθίσταται ὀλιγοπωλιακὸς καὶ καταντᾷ σχεδὸν μονοπωλιακός, δηλαδὴ αὐτοκαταργεῖται συνδικαλιζόμενος. Ἐφ' ὅσον ὅμως ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ὁλονὲν ἔτι μᾶλλον ἐπιτεινομένην ἀφθονίαν, ἔντονος κατανά-

λωσις, τότε καὶ αἱ τιμαὶ ἰσορροποῦνται διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, δηλαδή τοῦ πληθωρισμοῦ τῶν εἰσοδημάτων κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ ξυλόκοπου ποὺ καὶ θεται εἰς τὸν κλάδον ποὺ πριονίζει.

Ὅταν ὅμως ἔλθῃ ἡ στιγμή, μία κάποια στιγμή, τὰ πάντα ἀνατρέπονται. Ἀμβλύνεται ἡ μονοπωλιακὴ ἰσχὺς καὶ ἀρχίζει ἄγριος συναγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἐταίρων, ἔστω καὶ ἂν δὲν φαίνεται ἐκ τῶν ἔξω. Καὶ τότε ἡ ἀφθονία ἐξελίσσεται εἰς σπάνιν. Καὶ ἀρχίζει ὁ κύκλος τῆς προόδου ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀρχήν, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαράιτητον νὰ εἶναι ἐκείνη ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ προηγουμένη φάσις. Σήμερον, μετὰ μίαν φάσιν 15 τοῦλάχιστον ἐτῶν ἀνασυγκροτήσεως, ἀναπτύξεως καὶ συνεχῶς αὐξανομένης καὶ αὐτοτροφοδοτουμένης ἀφθονίας, ἔρχεται ἡ ὥρα τῆς ἀληθείας. Ποῦ οἱ κλασσαυχενισμοὶ περὶ ἀτραντάχτων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐδίδασκον τὴν ὑφήλιον περὶ τοῦ τί πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ πράξῃ; Ποῦ ἡ παντοδυναμία τῶν μεγάλων;

*Ἡ καὶ κυανέησιν ἐν ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων
... μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.*

Καί: *Ποῦ τῆς ὑπατείας ἡ λαμπρὰ περιβολή;*

Μία ἑξαλλος προᾶξις ἀπελπισίας τῶν φεουδαρχῶν τῆς ἀνατολῆς, προᾶξις τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι δὲν ὑπελόγισαν οὔτε οἱ ἴδιοι, οὔτε οἱ ὀρχηστρώσαντες αὐτὴν διεθνῶς παντοδύναμοι οἰκονομικοὶ συνασπισμοί, ἔθεσε τὸ πρόβλημα ἐνώπιον τῆς συνειδήσεως τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Συνήθως οἱ κρατοῦντες δὲν γνωρίζουν νὰ συνάγουν τὰ συμπεράσματα ποὺ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν. Ἐτσι δὲν συνειδητοποίησαν πολλοὶ ὅτι καμμία κρίσις δὲν ὠφέλησε ποτὲ οὔτε τὰς φεουδαρχίας, οὔτε τὰς ὀλιγαρχίας ποὺ ὑφίσταντο πρὸ τῆς κρίσεως. Δὲν ὠφέλησε δηλαδή ποτὲ τὸ κατεστῆμενον.

Εἶχα πρὸ τριετίας διεξοδικῶς καὶ πρὸ διετίας συμπληρωματικῶς ὁμιλήσει εἰς τὴν Ἀκαδημίαν περὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς Λέσχης τῆς Ρώμης, περὶ τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν τοῦ Μ. Ι. Τ. περὶ τῶν ἀπόψεων τοῦ Manshold καὶ περὶ τῆς διασκέψεως τῆς Στοκχόλμης. Ὅλαι αἱ προειδοποιήσεις ὅτι, ἂν δὲν ἀνεκόπτετο ἡ ἀλλόφρων προόδος, μετ' ὀλίγον ἡ ἀνθρωπότης θὰ εὗρίσκετο πρὸ δεινῆς κρίσεως, δὲν ἴσχυσαν εἰς τίποτε. Ἡ ἐπιδίωξις τοῦ κέρδους κατέστη «συλλογικὸν ὑποσυνείδητον» διὰ νὰ χρησιμοποiew τὸν ὄρον τοῦ Carl Gustav Jung. Καὶ ἡ φωνὴ τῆς φρονήσεως ἀπεκρούετο μὲ τὴν διακήρυξιν ὅτι οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι ἐπλανήθησαν ὥς πρὸς τὸν ρυθμὸν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ποὺ ἀποτελεῖ κατὰ τὴν προχθεσινὴν διακήρυξιν τοῦ Konrad Lorenz, βραβείου Νομπέλ τῆς

Βιολογίας, ένα από τους όκτώ μεγάλους κινδύνους του πολιτισμού. Και η μὲν αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ὀφείλεται εἰς λάθος τῶν ἡλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων, ἀλλ' εἰς τὸν περιορισμὸν κυρίως τῆς θνησιμότητος λόγῳ τῶν προόδων τῆς προληπτικῆς ἱατρικῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι περιορίσθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ βελτιῶνῃ τὰς δυσμενεῖς γενικωτέρας προοπτικές. Πράγματι τὸ μὲν 1950 ἐγεννήθησαν εἰς Ἑνωμένας Πολιτείας 4,3 ἑκατομμύρια παιδιὰ, ἐνῶ τὸ 1967 μόνον 3,5 ἑκατομμύρια. Ἐξ ἄλλου, ἡ μείωσις αὐτὴ εἶναι ἀνισομερὴς καὶ τοῦτο δημιουργεῖ ἄλλα προβλήματα, εἰδικώτερα δὲ διὰ τὴν χώραν μας, κινδυνεύουσιν νὰ χάσῃ μὲ τὴν μικρὰν γεννητικότητα καὶ μὲ τὴν ἀποστράγγισιν τῆς πάσης φύσεως μεταναστεύσεως καὶ τὴν ἐθνικὴν τῆς ἀκόμῃ ἰσορροπίαν. Ἀλλ' ὅ,τι δὲν εἶχε προσεχθῇ μέχρι σήμερον εἶναι ἡ μεταβολὴ τῆς συνθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἔφηβοι τῶν 17 καὶ 18 ἐτῶν ἀρχίζουν νὰ μὴ ἀποτελοῦν πλέον τὸ κέντρον βάρους τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ δημογραφικὴ ἔκκρηξις τῆς μεταπολεμικῆς δεκαπενταετίας περιορίζεται καὶ ἡ παράτασις τοῦ μέσου ὄρου τῆς ζωῆς μειῶναι τὴν ἀναλογίαν τῶν νέων. Ἦδη πέρουσιν, κατὰ τὸν καθηγητὴν Ντράκερ, εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τὸ βάρος μετετοπίσθη ἀπὸ τοὺς δεκαεπταετεῖς εἰς τοὺς εἰκοσιδιετεῖς. Καὶ τοῦτο ἐλαττώνει καὶ τὴν σημασίαν τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς. Διότι πράγματι ἡ τομὴ, τὸ περιλάλητον χάσμα τῶν γενεῶν εὐρίσκεται εἰς τὰ 20 χρόνια, δηλαδὴ μεταξὺ 17 καὶ 22. Ἐνῶ ὅμως μειοῦται ἡ ἐπαναστατικότης, παραμένει σοβαροποιοῦμενον τὸ μῆνυμα τῆς νεότητος τῆς περασμένης δεκαετίας, τὸ ὁποῖον κακῶς δὲν βλέπει ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητής. Πιστεύω ἀντιθέτως ὅτι τώρα τὸ μήνυμα γίνεται δυναμικώτερον. Καὶ τὸ μήνυμα εἶναι ὅτι ἡ κοινωνία τῆς ἀφθονίας δὲν ὁδηγεῖ εἰς τὴν εὐτυχίαν. Καὶ ὅτι ἡ ἱλιγγιώδης ἀναζήτησις τοῦ πλουτισμοῦ δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ μέλλοντος μιᾶς κοινωνίας. Δὲν εἶναι ἴσως τὸ μήνυμα τοῦτο ἡ τρίτη συνείδησις ποὺ διελάλησεν ὁ Reich, εἶναι ὅμως μία πραγματικότης ποὺ ἡ ἄλλη πραγματικότης, ἡ πραγματικὴ πλέον αὐτὴ πραγματικότης, πηγαινέει μὲ γοργὰ βήματα νὰ ἐνισχύσῃ. Καὶ ἡ πραγματικὴ αὐτὴ πραγματικότης εἶναι ἡ σπάνις. Ἀρχικῶς μὲν ἡ οἰκονομικὴ σπάνις πηγάζουσα ἀπὸ τὴν ὑψωσιν τῶν τιμῶν. Βαθμηδὸν ὅμως καὶ ἡ πραγματικὴ σπάνις ὀφειλομένη εἰς τὴν πτώσιν τῆς παραγωγῆς. Καὶ μορφαὶ αὐτῆς ἐνδεχόμεναι ἡ ἀνεργία, ἡ πτώσις τῆς παραγωγῆς, εὐρύτεραι οἰκονομικαὶ ἀναστατώσεις καὶ ἐπάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἀναζήτησις εἰς τὴν κοινωνικὴν συνείδησιν νέων λύσεων πού, ξαναγυρίζοντας εἰς τὰς παλαιοτέρας δυσκόλους περιστάσεις, ἀρνοῦνται τὰς χθεσινὰς, τὰς εὐκόλους λύσεις καὶ τοὺς ἀδυσωπῆτους αὐτοματισμοὺς τῶν ὀρθοδόξων οἰκονομικῶν μηχανισμῶν, δηλαδὴ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς

ἐξαθλιώσεως τῶν ἀδυνάτων, καὶ ἀναζητοῦν μὲ ἀγωνίαν τὴν σύνθεσιν ποὺ θὰ ἡμπορέσῃ νὰ διασώσῃ τὰ ἡθικὰ τοῦλάχιστον θεμέλια τῆς εὐημερίας. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ γίνη παρὰ μὲ τὸν ἐξαγνισμόν τῶν θεμελίων αὐτῶν καὶ μὲ θυσίας ὅλων μὲν, μεγαλυτέρας ὅμως φυσικὰ τῶν περισσότερον ἰσχυρῶν !

Ἴσως εὐρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονὰς τῆς καρποφορίας τοῦ κινήματος τῆς ἀμφισβήτησεως ποὺ ἀνέλυσα εἰς τὸν εἰσιτήριοι λόγον μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν πρὸ ἐτῶν. Ἐβλεπα τότε ὅτι ἡ ἀμφισβήτησις δὲν προέτεινε λύσιν. Ἴσως ὅμως ἡ λύσις ἔρχεται χωρὶς νὰ τὴν προτείνῃ κανεὶς. Μὲ τὰ πέλματα τῶν πελαργῶν. Εἶναι σύνηθες φαινόμενον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν κοινωνιῶν, ὅπως τὴν βλέπομεν, φυσικὰ πάντοτε ἐκ τῶν ὑστέρων. Διότι τὰ πάντα, καὶ ἰδέαι καὶ πίστεις καὶ ἐπιθυμίαι, ὑπερεφалаγγίσθησαν ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα. Ὁ πληθωρισμός, φαινόμενον παγκόσμιον, τὸ ὁποῖον πλήττει δραματικώτερον τὰς κοινωνίας ποὺ διὰ διαφόρους λόγους τὸν ἡσθάνθησαν ἐλαφρότερον μέχρι τοῦδε, δὲν εἶναι συνέπεια κυρίως τῆς ἐξαρθρώσεως τοῦ μηχανισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τῆς ὁποίας ἐξήτουν οἱ στοχασταὶ τὸ σταμάτημα, εἶναι πρὸ παντὸς καὶ κυρίως κοινωνικὸν φαινόμενον. Τὰ κράτη τρικλίζουν ὥς ὀπιομανεῖς μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων μέτρων ἀντιπληθωρισμοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἀνεργίας. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ὑπενθυμίσω καὶ πάλιν ὅτι εἰς τὸν ἴδιον εἰσιτήριοι λόγον μου εἶχα τὸ 1970 τονίσει τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος κάθε χώρας ἀφ' ἑνός, ὠθοῦντος πρὸς τὴν μείζονα εὐμάρειαν, καὶ συνεπῶς πρὸς αὔξησιν τῶν εἰσοδημάτων, καὶ τῆς, συνεπείᾳ τῆς ἀναπτύξεως, ὀξύνσεως ἀφ' ἑτέρου, τοῦ διεθνoῦς ἀνταγωνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὴν συνειδητοποίησιν τῆς ἀξιώσεως τοῦ ἐκδημοκρατοποιουμένου λόγῳ τῆς εὐμαρείας ἀποταμιευτικοῦ κεφαλαίου πρὸς ὑψηλοτέρας ἀποζημιώσεις τῆς χρήσεώς του. Πάντα ταῦτα ἐπηλήθευσαν καὶ ὠδήγησαν τὰ κακῶς, ἰδίως ὑπὸ ἀμαθῶν δημαγωγῶν κυβερνώμενα κράτη, εἰς τὸ σημερινὸν τρίκλισμα. Διότι πολλὰ κράτη τρικλίζουν σήμερον. Τρικλίζουν εἰς τὴν κυριολεξίαν. Καὶ τὸ τρίκλισμα ἐμποδίζει τὰς ἀποφάσεις. Παροδικαὶ διαφυγαὶ ἀπὸ τὸν ἄμεσον κίνδυνον δημιουργοῦν ἀπατηλὰς ἐλπίδας ποὺ χειροτερεύουν τὰ πράγματα. Ἐλβετὸς δημοσιολόγος ἔγραφε πρὸ τινος ὅτι ὁ σημερινὸς πληθωρισμὸς ὁμοιάζει μὲ τὸν καρκίνον, ὁ ὁποῖος, ἐγκατεστημένος εἰς ἓνα ἀνθρώπινον ὄργανισμὸν θεωρούμενον ὑγιᾶ, ἐκδηλώνεται μίαν ἡμέραν ἀπροόπτως. Καὶ ἡ καταστροφή τότε ἐπέρχεται ραγδαίωτα.

Ἡ σπάνις κρούει τὴν θύραν τῶν κοινωνιῶν. Εἶναι παρεσκευασμένοι διὰ τὸ ἐνδεχομένως — μόνον ἐνδεχομένως — ἀποτελεσματικὸν φάρμακον ; Ἀμφιβάλλω. Ἀλλὰ τὸ φάρμακον αὐτό, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀποτελεσματικότητός του, εἶναι ἓν, ἡ λιτότης. Ἡ λιτότης ὅλων. Καὶ ἡ λιτότης δὲν εἶναι ἔννοια οἰκονομική. Τὰ

ὀρθόδοξα μέτρα καταπολεμήσεως τοῦ πληθωρισμοῦ, ἀντιπληθωρισμός, περιορισμός τῶν πιστώσεων, συμπίσεις τῶν ἐπενδύσεων καὶ τὰ λοιπὰ καὶ ὅπου μὲ δειλίαν ἐφηρμόσθησαν ἀπέτυχαν ἢ, ὅπερ χειρότερον, ὠδήγησαν εἰς τὴν Stagflation, δηλαδὴ τὴν σύνθεσιν τῆς ὑφέσεως μὲ τὸν αὖξοντα πληθωρισμόν. Τὰ νομισματικὰ μέτρα δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγότερον ἀνεπιτυχῇ. Καὶ διὰ τὸν πρόσθετον λόγον ὅτι ἦσαν εὐκολώτερα ὅπλα συνεχοῦς οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ διὰ τὰ ἰσχυρὰ κράτη. Εἶπα πρὸ ἐνὸς ἔτους εἰς ὁμίλιαν μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἑθνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν εἰς τὸ Παρίσι ὅτι ἡ Εὐρώπη οὔτε νὰ πολεμήσῃ τὴν Ἀμερικὴν οἰκονομικῶς δύναται, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν συμφέρει.

Φυσικὰ ἡ λιτότης δὲν εἶναι ἐπίσης ἔννοια γραμματικὴ ἢ συντακτικὴ, ὅπως χρησιμοποιεῖται εἰς τὰ γαλλικά. Ὁ André Gide ἔλεγεν ὅτι «ὁ κλασικισμὸς κατευθύνεται ὁλόκληρος πρὸς τὴν λιτότητα».

Ἡ λιτότης εἶναι ἔννοια ψυχολογικὴ. Δ η λ α δ ἡ κ ο ι ν ω ν ι κ ῇ. Διότι βασίζεται εἰς τὴν κοινωνικὴν συνείδησιν. Καὶ ἀπαιτεῖ θυσίας ὅχι ἐπιβαλλομένας, ἀλλ' ἀναγνωριζόμενας ὡς ἀπαραίτητους πρωτίστως εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας. Οἱ ἄνθρωποι ὑποστηρίζουν τὴν λιτότητα πάντοτε, ἀλλὰ τὴν λιτότητα τοῦ διπλανοῦ, ὅχι τὴν ἰδικήν των. Καὶ ἡ λιτότης ἀπαιτεῖ θυσίας, ὅχι μόνον οἰκονομικάς, περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμα νύξιν προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ πολιτικάς καὶ ἰδεολογικάς καὶ πάσης φύσεως. Ἀπαιτεῖ δι' ὅλας τὰς κοινωνίας ἓνα καθολικὸν Consensus ποὺ εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῆς προσταγῆς. Καὶ τῆς ὑποταγῆς. Καὶ πάλιν . . .

R É S U M É

L'équilibre économique et social est partout de par le monde bouleversé. La consommation, déesse incontestée pendant la période de l'expansion économique ininterrompue, commence à ne plus pouvoir absorber ses propres excès et son développement par l'instauration de mécanismes économiques synthétisant le besoin social du bien-être et la difficulté de l'équilibre mondial des échanges. Les contradictions de l'organisation économique du monde qui n'ont pas été absorbées par la course parallèle de l'expansion et de l'inflation font repenser le cri d'alarme lancé par le Club de Rome pour une sorte d'expansion zéro.

Ce qui est évident est que nous passons de la société de consommation à la société des économies, c'est-à-dire des restrictions. Employons l'euphémisme de «litote». Cette litote n'est pas une notion littéraire. Pas

même une notion économique. Le monde d'aujourd'hui a oublié l'inéluctabilité des solutions économiques orthodoxes. Il se flatte de l'idée qu'il est capable de traverser le désert sans catastrophes. La litote est avant tout une notion psychologique, voire une notion sociale. Il faut que la conscience sociale accepte dans son ensemble la nécessité de restrictions imposées à tous et non seulement «aux autres». Il y a besoin d'un consensus général. C'est en cela que consiste le social. Le diktat ne suffit pas. Comme, d'ailleurs, la simple soumission.
